

POLÍTICA EXTERIOR ESPANYOLA

BLOC I | L'ANÀLISI DE LA POLÍTICA EXTERIOR

TEMA 1 El concepte de política exterior

La política exterior és una subdisciplina de les Relacions Internacionals. Consisteix en la relació entre dos governs centrals, els quals representen l'Estat i estan subjectes al dret internacional. Hi ha dues qüestions que centren l'agenda:

- La diplomàcia: la realitza el diplomàtic, el qual és el representant de l'Estat que li defensa els seus interessos.
- La guerra: la realitza la figura del militar, protegeix l'Estat assegurant la defensa del seu territori.

La diplomàcia és, fonamentalment, la comunicació. El primer document diplomàtic que s'ha trobat data del 2.500 A.C. Consisteix en una tabletta d'intercanvi entre dos regnes. S'envià a través d'un emissor entre rei i rei. Avui en dia ja no és de rei en rei sinó de poble sobirà a poble sobirà. Quan s'envia, s'espera una resposta per part de l'altre estat. És un intercanvi d'informació.

La primera vegada que hi hagué diplomàtics permanents (ambaixades) fou a Europa al segle XV, en les ciutats-principats d'Itàlia. Ja no valia enviar un emissari perquè ja hi havia un representant permanent al país. Posteriorment, es va institucionalitzar el representant permanent, la qual cosa va donar lloc a la creació del Ministeri d'Afers Exteriors. Llavors, va començar a generar-se una xarxa de representants, tot creant unes normes, uns protocols, uns privilegis com l'extraterritorialitat (mecanismes de regulació). Aquestes mecanismes són normalment respectats per les autoritats.

Tradicionalment, aquestes relacions entre sobirans es duïen a terme de forma secreta. Acostumaven a negociar afers personals. L'agenda de la diplomàcia estava marcada pels afers dels reis d'adquirir un major poder o més territori.

Al segle XX, la diplomàcia deixa de ser un element secret i passa a estar sotmesa a escrutini públic i a control parlamentari. Es passa d'un marc bilateral al multilateralisme. Aquest procés es produeix de manera diferent segons l'Estat, alguns es va dur a terme al primer quart del segle i altres encara l'estan duent a terme.

A partir de la segona guerra mundial, la noció d'Estat canvia. Passa de l'Estat que s'esperava protecció de l'exterior a l'Estat del Benestar. Pel que fa a l'agenda diplomàtica, es passa a una agenda moltíssim més àmplia.

D'altra banda, també canvia qui realitza la política exterior. No només la realitzen ara els estats-nació sinó també els altres nivells de govern: subestatal (govern local, regional), superestatal (ONU, UE) i, també, els moviments socials.

Autors que defineixen el concepte de política exterior:

- CARLSNAES (2004): accions adoptades pels governs que estan adreçades al medi extern i amb la voluntat de mantenir o canviar-lo, és a dir, d'influir.
- MANNERS i WHITMAN (2000): intents dels governs per influir o gestionar fora de les seves fronteres.
- CALDUC: aquella part de la política general, que està formada per un conjunt de decisions i d'actuacions, mitjançant les quals es defineixen uns objectius i s'utilitzen els mitjans d'un Estat per generar, modificar o suspendre les relacions amb altres actors de la societat internacional.
- HILL (2003): la política exterior coordina interessos en competència en el medi internem que persegueixen projectar-se internacionalment a través d'unes prioritats. La política exterior projecta valors que la societat de partida considera universals.

Esquema de definició conjunta

Actor Medi Intern

Medi Extern

GOVERN Interessos en competència Voluntat d'influir

Frontera

Elaboració de la

política exterior

Objectius / Prioritats

Execució Valors

Mitjans / Instruments

Control Parlamentari

L'acció exterior, té la voluntat de ser diferenciada de la política exterior. La realitzen, per exemple, les comunitats autònomes ja que la política exterior està en mans del govern central, també la va realitzar durant molts anys la CEE perquè no tractava ni diplomàcia ni defensa en la seva agenda només temes referents a l'agricultura, l'economia... D'altra banda, el president del govern Zapatero es pot dir que fa acció exterior perquè no té influència. Això té, bàsicament, una càrrega política.

La política exterior com a política pública: es fa un anàlisi dels problemes i de l'establiment de l'agenda. S'identifiquen els problemes suficientment importants com per a que els polítics posin l'agenda. D'altra banda, també es presenten les possibles solucions. S'apliquen els motlles de l'anàlisi de polítiques públiques.

La política exterior com a diplomàcia pública: consisteix en definir un tipus d'actuacions. Fer-ho significa que hi hagi un govern que duu a terme una actuació amb la voluntat d'influir però que va dirigida a una societat civil d'un altre estat i no pas sobre un govern per tal que la societat civil actuï per modificar les polítiques del seu estat. Exemple, la revolució taronja d'Ucraïna. Es fa perquè l'opinió pública és important, perquè es pot influir en els resultats, amb importància del transnacionalisme. La venda d'imatge també s'utilitza. Un govern paga a algú perquè la seva imatge millori en un altre Estat. Això es fa als països de l'Est, Eslovènia, Malàisia... Utilitzen l'empresa privada per a que modifiqui l'opinió dels ciutadans d'altres països sobre un altre.

La nova diplomàcia: és una diplomàcia basada en valors, amb una agenda global. No es pot pensar només en un govern central, per exemple, l'introducció del diàleg entre civilitzacions.

TEMA 2 La política exterior com a objectiu d'estudi. Escoles i enfocaments

L'anàlisi de la política exterior apareix després de la Segona Guerra Mundial amb la voluntat de contrarestar un pensament dominant. Morghentau era el pensador dominant als Estats Units. L'Estat era el centre. Una caixa negra que anava xocant les unes amb les altres. S'implantà l'interès nacional, el qual era d'on es derivava l'objectivitat. El que buscava era maximitzar el poder. Es feia un càlcul racional entre els objectius que es perseguien i els medis dels que es disposaven. Si els objectius eren superiors als medis, era una actuació irracional.

En el marc de les universitats americanes, ja no es pensava que l'Estat fos racional. S'havien d'explicar les actuacions irracionals i, per això, s'havia d'entrar a la caixa negra. Dins la maquinària, s'havia d'analitzar els interessos que superaven als altres. Era la *Foreign Policy Analysis* (Anàlisi de Política Exterior) Hi hagué tres enfocaments, tres noms.

Rosenau: política exterior comparada

Snyder: mecanismes de presa de decisions

Sprout: anàlisi de la política exterior dins del seu context (entorn)

Partien de quatre idees:

Per fer l'anàlisi de la política exterior ens fixarem en les particularitats de les persones, aquelles qui la fan, tot prenent atenció als seus trets i tot emprant altres ciències socials com ara la psicologia. El nivell d'anàlisi pot ser macro (polítiques entre estats) o micro (individus que la realitzen i perquè la fan).

No només s'analitzen els resultats, sinó també el poder de decisió (decisions maker) Morghentau deia que els Estats Units tenia el poder de decisió. Rosenau tractà de fer una política exterior comparada a partir dels 60's. Pretenia crear un model rigorós i sistemàtic que permetés comparar la política exterior amb quantificació. Es va comprovar que era molt difícil elaborar un model que servís arreu del món.

La segona línia de treball és aquella en la que Snyder forma part. En ella, s'analitza la política exterior des de la presa de decisions (decision making). La política exterior no és fruit de decisions racionals, les decisions no són el resultat d'un procés administratiu. La política exterior és el resultat d'una política burocràtica. S'ha d'analitzar el procés, de com s'arriba a la presa de decisions.

La tercera línia és la que forma part Sprout. L'anàlisi de la política exterior es fa des d'un gran escepticisme i autocrítica. És un gran calaix de sastre, en la qual la literatura que hi ha estudia la política exterior des del seu context psicològic, social, cultural, geogràfic, econòmic, històric, demogràfic, a més de les institucions polítiques, les quals l'apliquen. És com la percepció construeix una via explicativa per parlar de política exterior. És una vessant psicològica. Per exemple, els països que formen part de sistemes democràtics hi ha menys possibilitats que entrin en guerra entre ells (context). D'altra banda, el sistema d'idees i creences també influeix en la política exterior. Poden ser de caràcter religiós, ètnic...

TEMA 3 L'anàlisi de la política exterior

La política exterior és una interacció entre el sistema internacional, el sistema domèstic i el nostre marc de presa de decisions de política exterior. Sempre que les prenem adoptem opcions, les quals les fem en defensa d'uns interessos i, que ho fem sempre dins d'uns contextos. Un context pot ser una font d'oportunitats com de limitacions.

L'anàlisi de les opcions no és monocausals, és a dir, no hi ha una única causa. Les opcions estan basades en interessos, però, què entenem per interès?

- Noció clàssica: interès material.
- Interès nacional: interès d'un Estat, d'una família, d'un mafiós...
- L'interès no és només quelcom material sinó que també pretén mantenir o

generar una imatge o prestigi.

Els instruments que pot tenir un estat són molts i variats, de caràcter econòmic, polític... això sí, el primer d'ells passa pel reconeixement del propi Estat a nivell internacional. D'altra banda, el seu discurs pot estar basat en valors.

Exemple:

Finalitat Objectius Instruments Com?

Seguretat (USA) Desmantellament Polítics:

nuclear d'Iran reconeixement diplomàtic

Recompensa

Econòmics:

ajudes econòmiques

Militars: Amenaça

Ús de la força

BLOC II | La política exterior espanyola en perspectiva històrica

TEMA 4 Des del Regnat d'Alfons XII fins a la caiguda de la República

La política exterior espanyola en perspectiva històrica els seus temes d'agenda no són tan diferents, només

canvia l'enfocament. Des del començament del segle XX fins a l'actualitat (2005), els temes estaran influenciats per:

- El propi sistema institucional on hi ha transformacions evidents. Es fa política exterior amb un context: Societat de Nacions, Organització de Nacions Unides, la descolonització, l'islamisme i el Tercer Món.
- Les característiques internes del propi país i del sistema polític.

Doncs bé, el segle XX va començar amb tres condicionants històrics pel que fa a la política exterior:

- La grandesa del passat, la qual era un sentiment incorporat i que era susceptible davant les grans potències.
- El sentiment d'excepcionalitat: Espanya era com un món a part, era diferent. <<*Spain is different*>>.
- Clara polarització d'Espanya cap a la frontera sud, a més, del sentiment que tot conflicte que Espanya tenia era per culpa d'aquest conflicte geogràfic (Gibraltar).

L'entrada del segle XX no tothom la situa al mateix lloc. Pel que fa a la política exterior el pas es produiria amb el canvi d'un panorama on Espanya havia perdut territori considerablement. A inicis de segle, Espanya només conservava el territori de la Península Ibèrica i el Nord d'Àfrica quan anys enrere formava part del territori espanyol Llatinoamèrica.

Al 1898, Espanya perdé la guerra de Cuba contra els Estats Units, fou una de les primeres guerres on l'opinió pública començà a ser important. També havia venut algunes colònies com Filipines, Puerto Rico i l'Illa de Guam al pacífic. Li quedaren petits territoris com l'illa de Palau, les Marianes i les Carolines, venudes al 1899 a Alemanya.

Espanya formava part del joc de la redistribució colonial, on apareixien noves potències com Alemanya, mentre ella s'estava retirant de l'escenari colonial. Espanya formà part del joc tot redissenyant els mapes amb la seva retirada. Estats Units començava a esdevenir una potència juntament amb Alemanya amb la persecució d'espais. Estats Units tenia un discurs contradictori, d'una banda era anticolonialista pel fet que havia estat una colònia, i de l'altra en tenia algunes com ara Filipines.

L'eix de la política exterior espanyola en aquesta època de l'Espanya d'Alfons XIII era Gibraltar, el qual separava Espanya del Marroc. Aquest tema, no era l'únic de l'agenda, però fou el que es va acabar imposant.

Internament es va produir un gran sentiment de declivi i que calia regenerar. Això es va traduir adoptant una aptitud donades les seves capacitats de neutralitat (no entrà en el joc constant de les aliances entre potències). Així, durant la Primera Guerra Mundial Espanya va esdevenir un país neutral, tot i que no va treure que s'originés un intens debat sobre si recolzar a un bàndol o un altre.

La neutralitat durant la Primera Guerra Mundial li donà rèdits no només econòmics, li va atorgar ser membre semipermanent en el Consell de Seguretat de la Societat de Nacions. D'altra banda, va establir ponts amb l'Argentina fruit de la neutralitat d'ambdós països. Foren aquests ponts els inicis de les relacions d'Espanya amb Llatinoamèrica. Ara bé, als anys 20, Espanya abandonà la Societat de Nacions perquè no se li va concedir ser membre permanent.

El sud i les relacions amb altres potències sobre ell era el tema que faria moure l'agenda exterior espanyola. Altres potències com Gran Bretanya, França i el Marroc tenien aspiracions a la zona. Gran Bretanya volia controlar l'Estret. França volia tenir el màxim control territorial del Marroc. Espanya també ho volia, i per això, fou amb ella amb qui xocà més, especialment quan França va donar suport al rei del Marroc. L'exèrcit espanyol veia el Marroc com la vàlvula d'escapament dels desastres que havien hagut a Iberoamèrica.

La trobada de les tres voluntats va tenir lloc al 1906 amb la Conferència d'Algesires on es donaren garanties mútues, el que va fer que Espanya penetrés militarment al Marroc, concretament a Tànger. Aquesta voluntat

de penetració fa que xoqués amb la pròpia resistència marroquí i no pas amb la de les altres potències amb el desastre militar d'Annual de 1921, acabant-se el regnat d'Alfons XIII, tot instaurant-se la dictadura del General Primo de Rivera.

Resum:

- Després de la crisi de 1898, respecte del sistema d'aliances i adopció de la neutralitat a remolc del que França i Gran Bretanya facin.
- Espanya participà a la societat de nacions, tot i que finalment l'abandonà. Al 1920, estableix vincle amb l'Amèrica Llatina amb l'exposició iberoamericana de Sevilla al 1922. Fou un període en el qual Espanya expulsà emigrants arreu del món, especialment Argentina. El Marroc centralitzà la relació entre potències entre 1902 i 1931. I precisament, l'eix de la política exterior espanyola fou la negociació Marroc-Gibraltar entre Gran Bretanya, França i Espanya.
- El segle XX hi havia aspiracions que portaren incerteses a l'interior.

Període de Primo de Rivera – II República

A partir del 1923 es produeix la **dictadura del General Primo de Rivera**, que durà fins la II República al 1931, que a la vegada va durar fins al 1939, un cop finalitzada la Guerra Civil Espanyola iniciada al 1936.

Aquest període parteix del desastre d'Annual. Era, aleshores, un període de canvi a Espanya, a Europa i al món. Al 1922, Mussolini guanyà les eleccions i passà a governar Itàlia creant un model d'Estat. Precissament, aquesta Itàlia passà a ser punt de referència a l'Espanya de Primo de Rivera.

Durant aquest període d'entreguerres es va produir un període de gran distensió, en el qual la Societat de Nacions posà en marxa una nova forma de fer Relacions Internacionals.

En el marc de la SN, trobem els acords de LOCARNO (1925) on es van donar garanties mútues, França, Bèlgia, Alemanya, Gran Bretanya i Itàlia que no s'atacarien. Es passa a unes relacions diplomàtiques multilaterals i obertes.

D'altra banda en aquest període es va signar un pacte (Briand-Kellog, 1928) on es va fer una condemna explícita de l'ús de la guerra. Aquest pacte fou firmat entre França i Gran Bretanya. També es van posar en marxa conferències de desarmament naval, però no únicament.

Tots aquests elements eren nous, els quals no s'havien plantejat mai fins aleshores. Començava doncs una nova situació internacional. Pel que fa a Espanya, tota la seva participació en aquesta nova situació seria d'una situació curta de mires tot i ser membre de la SN i tenir la semipermanència. És a dir, només defensar de manera estricta els interessos personals, només parlar d'allò que es volia parlar (si el tema li interessava).

En aquest període, el paper d'Espanya en la societat de nacions vindria determinat pel Marroc. Després del fiasco absolut, hi hagué un cert pragmatisme cap aquest país. Això es va traduir amb una coordinació amb la política francesa. Per l'exèrcit no era ben vist abandonar el Marroc. Doncs bé, al 1926, França i Espanya aconseguiren pacificar el Nord del Marroc amb la Victòria del Rif. Hi havia una política de coordinació i no pas de retirada. Malgrat tot, al Marroc continuà havent un gema recurrent en l'agenda espanyola: Tànger, punt de referència d'Espanya al Marroc, el qual havia estat internacionalitzat. Tànger es veia implicada en la Societat de Nacions.

A meitat dels anys 20, Espanya demanà modificar una decisió que s'havia pres internacionalment. Volia controlar la ciutat de Tànger tot modificant l'Estatut Internacional que tenia la ciutat i, a més a més, va

demanar ser membre permanent al Consell de la Societat de Nacions. Volia participar en el sistema internacional. Va pressionar a la Societat de Nacions per tal d'aconseguir aquests objectius, però no els va aconseguir, i com a reacció a això, va abandonar l'ens internacionals, produint-se una clara incomprensió per part de la societat internacional respecte aquesta decisió. Tot i això, Espanya estava disposada a renunciar ser membre permanent a canvi de la ciutat de Tànger, però no la va aconseguir, tret d'algunes concessions administratives (més presència administrativa espanyola). A partir d'aleshores, Espanya quedà al marge de les decisions de la Societat de Nacional, i en la transformació internacional que s'estava donant, fruit de la seva decisió d'abandonar-la a partir de 1926.

La **II República Espanyola** es caracteritzà pel que fa a l'exterior per tenir dos períodes. El primer que va del 1931 al 36 participà en les Relacions Internacionals, el qual era el subjecte. En canvi, el segon període que va del 36 al 39, passà a ser-ne l'objecte. Cal destacar que tot i haver molts elements de canvi, es van produir també molts elements de continuïtat pel que fa a política exterior de la República i la Dictadura de Primo de Rivera.

La II República es va proclamar pel malestar que hi havia a nivell intern, la qual cosa va portar el triomf de les esquerres i els partits republicans a les eleccions municipals de 1931 i això va originar la seva proclamació. Va veure's constrenyida per les transformacions que s'estaven produint a nivell internacional. Havia tingut lloc el crack del 29, amb un replegament dels temes internacionals començant per l'economia. Es va passar a un major proteccionisme.

D'altra banda, Hitler va guanyar les eleccions a Alemanya. Tenia política interna però també molta i important política externa. Fou revisionista, defensava el dret d'autodeterminació dels pobles, i com que el poble tenia dret a decidir, començà a incomplir els pactes establerts (abans havia abandonat la societat de nacions) amb la militarització de les zones amb aquest pretext.

Pel que fa Espanya, la gran novetat que aporta la II República fou la concepció que es tenia de les Relacions Internacionals. Es va produir un pensament internacionalista. Canvià d'imatge la diplomàcia espanyola, la qual estava formada per una sèrie d'intel·lectuals que és la que es quedà, i una altra que abandonà per la disconformitat amb les idees republicanes. Fruit de l'abandonament d'aquesta, passà a exercir la diplomàcia el sector més intel·lectual.

La Constitució de 1931 fou el marc de referència pel canvi. Fou una constitució molt innovadora, internacionalista i multilateralista. Renunciava a l'ús de la guerra, parlava de la primacia del dret internacional sobre la llei interna, defensava la no legitimitat de la diplomàcia secreta i prenia la decisió que per retirar-se del pacte de la societat de nacions calia la majoria absoluta del Parlament.

Aquesta internacionalització es va fer palès amb l'activitat d'Espanya a la Societat de Nacions que va passar a ser un membre actiu i destacat. Tenia un perfil de mediador de tots els conflictes internacionals. Continuava sent neutral però sent actiu i internacionalista. Ara bé, això xocà amb un fet: el sistema internacional ja no tenia la dimensió que tenia anys enrere. Ara hi havia un país revisionista (Alemanya) que feia tornar les Relacions Internacionals a la forma clàssica.

1936-39: la Guerra Civil

Pel que fa a l'agenda, el Marroc no deixà d'existir. Era el feu de l'exèrcit. Precissament, això era un problema, cosa que desembocà amb l'aixecament de la Guerra Civil des d'aquest territori al 1936. L'objectiu de cada bàndol, el franquista (l'exèrcit encapçalat pel General Francisco Franco i que volia imposar una dictadura) i el republicà (encapçalat pel Govern democràtic de la República i que volia mantenir la II República) era la recerca de recolzament militar, econòmic i diplomàtic. Precissament, la Guerra Civil fou una petita part del gran joc europeu de l'època. Es va produir en aquest període una expansió de l'autoritarisme.

A Alemanya, el nazisme era molt fort i s'estava expandint. La reacció a la Guerra Civil Espanyola fou la no implicació de les potències estrangeres que veien la guerra com una amenaça, d'una banda es veia com un perill per l'expansionisme comunista i per l'altre per l'expansionisme autoritari.

Al 1938, França, Gran Bretanya, Alemanya i Itàlia es reuniren a Munich i decidiren dividir Txecoslovàquia, quedant-se una part Alemanya. Volien apagar Alemanya, la qual al novembre del 1936 havia reconegut el govern espanyol del dictador Franco. França i Gran Bretanya ho feren al febrer del 1939 i els Estats Units a l'aril d'aquell mateix any esperant que s'acabés oficialment el conflicte. Pocs mesos després, Alemanya envai Polònia i posteriorment s'inicià la II Guerra Mundial.

TEMA 5 La política exterior franquista I

Esquema Holsti:

Hi ha una sèrie de factors, una sèrie de condicions internacionals i domèstiques. A nivell internacional hi havia l'escenari de guerra freda al món. A nivell domèstic, la supervivència del règim dictatorial en un món de règims democràtics.

Durant la República i la Guerra, la victòria franquista estava vinculada a l'ajuda internacional (Alemanya, Itàlia i Portugal). De la Guerra Civil a la II Guerra Mundial, va existir una continuïtat, i a més, la GC espanyola va servir de prova per nous mecanismes d'atac (bombardeig de la població civil) com el que va fer Alemanya sobre Euskadi.

Un tema domèstic important era l'anticomunisme (1939–76), fruit d'això es firmà amb Alemanya i Itàlia el pacte anticomunista. Al setembre del 39, es firmà amb Portugal un pacte d'assistència mútua. Al maig del 39, Espanya va abandonar la societat de nacions, cosa que ja havia fet Alemanya. Donà una imatge d'antisistema. D'altra banda, es va produir una fractura quan s'observà que tot i el pacte anticomunista, Alemanya firmà un acord amb la URSS.

Doncs bé, la II Guerra Mundial es va iniciar amb l'invasió de Polònia per part d'Alemanya, cosa que tampoc li va agradar a Franco perquè Polònia era molt catòlica. La imatge de l'Espanya franquista era absolutament anticomunista i totalment catolicista. La Guerra va acabar amb la victòria de les forces aliades (Estats Units, Gran Bretanya, França, URSS...) i es passà de l'idealització al pragmatisme a Espanya. Cal destacar que d'entre 1940 i 1942, es va produir un període de la major idealització en política exterior. Es tenia afinitat a l'eix, i va continuar les aspiracions colonials espanyoles, que les demanava a canvi d'entrar en la guerra.

El primer ministre d'Afers Exteriors fou Gómez Jordana (gener del 38). Era representant dels sectors tradicionals conservadors monàrquics. Era molt ben vist per Gran Bretanya. Precisament, l'ambaixador d'Espanya a Londres fou el duc D'alba, fent ús de l'aristocràcia a l'hora de designar la diplomàcia. L'anticomunisme era important en les relacions d'Espanya amb el Regne Unit. El govern franquista era conservador, havia fet fora el comunisme i volia no fer por al país britànic. Espanya, a l'any 40, es va declarar no bel·ligerant.

Precisament, aquell mateix any, fou substituït el ministre d'exteriors per Serrano Suñer. Espanya aprofità la derrota francesa per tornar amb el tema del Tànger. Es plantejaren les aspiracions colonials de Tànger, recuperar Gibraltar, el protectorat francès del Marroc, aconseguir també l'oranesadio (Algèria) i ampliar territoris com el de Guinea. Es demanà aquestes aspiracions com a contrapartida que Espanya entrés a la Guerra. Tot i que a l'hora de la veritat, Espanya va implicar-se amb la División Azul ajudant la Alemanya Nazi. També es va donar permís per utilitzar el territori espanyol, la costa, Gibraltar i les Illes Canàries.

De les victòries alemanyes es passaren a les derrotes. Lògicament, Espanya no es va quedar llavors al seu costat. Es va tornar a nomenar a Gómez Jordana, tot enviant el missatge de neutralitat, declarant-se finalment

al 42 país neutral. Una mostra d'aquesta neutralitat fou la no acceptació d'exiliats italians al territori espanyol després de la caiguda del dictador Mussolini.

La reunió d'Hendaya fou venuda com que Franco aconseguí que Espanya no entrés a la guerra. Espanya expulsà a tots els agents nazis i es redissenà la distribució de minerals. Controlà la ciutat de Tànger i tancà l'ambaixada alemanya. A més, facilità l'espai aeri als Estats Units, passant al pragmatisme per poder sobreviure. Es va acabar la guerra, passant d'una especial simpatia a l'Alemanya nazi a una benevolent neutralitat al bàndol oposat, especialment cap als nord-americans. Tenia un pecat original, havia estat part de l'eix alemano-italià. Es podia fer:

- Transformació interna
- Marginació internacional (45-50)
- Que els altres canviessin la seva visió (a partir dels 50).

Precisament, la tercera opció es va donar per l'anticomunisme espanyol e un context de guerra freda on es lluitava des de Gran Bretanya i els Estats Units contra l'expansió del comunisme del bloc soviètic.

Doncs bé, entre 1959 i 1969, hi hagué Castiella com a ministre d'Exteriors, el qual creà escola ja que algun dels ministres en democràcia van seguir el seu model. Partia d'una situació de marginació o aïllament internacional (del 45 al 50), fins que al 1950 es produí un punt d'inflexió, que portà a una parcial inserció d'Espanya al Sistema Internacional entre el 1950 i el 1957. Aquesta parcial inserció es va portar en tres potes diferenciades.

La primera d'elles fou la relació privilegiada amb Portugal, que havia estat l'única pota anys enrere entre el 1945 i el 1950. Interessava saber quina era l'actitud de Gran Bretanya, França i els Estats Units respecte a Espanya.

Al 1945, quan s'estava negociant la Carta de San Francisco, Mèxic nega l'accés als règims vigents de l'època formats amb l'ajuda de les potències de l'eix perdedores de la II Guerra Mundial. Espanya era la única que quedava. Aquell mateix any, a Postdam, es va tornar a dir el mateix. Espanya era un problema en l'agenda de les Nacions Unides, ja que no volien canviar la seva estructura.

França era la més combativa respecte a Espanya perquè tenia un important pes comunista. Va proposar una resolució sobre Espanya, en la qual es deia que les relacions dels membres de les Nacions Unides amb Espanya seria d'acord amb la carta de les Nacions Unides (Febrer de 1946). A més, França va tancar les fronteres amb Espanya.

El règim espanyol veia malament que des de l'exterior es volgués intentar canviar Espanya. L'any 1946 es va aprovar la resolució en la qual s'instava que Espanya no pertanyés a les Nacions Unides i la retirada dels ambaixadors a Madrid. Tots els països van acatar-ho a excepció de Portugal, Argentina i el Vaticà.

Pel que fa al context del sistema internacional, arreu d'Europa s'anaven declarant democràcies popular, que anaven queient sota l'òrbita soviètica. A més, guanyà en aquest període el comunista Mao a Xina, i es produí al 1949, la Guerra de Corea. Es veia el comunisme com un atac cap a occident.

Els Estats Units es preguntava si Espanya seria útil per col·laborar-hi tot i ser un règim no democràtic i que participà en l'eix. Ara bé, era un país anticomunista i això era molt important.

Al 1950 es va aprovar una nova resolució que revocava l'anterior (la 39). Fou votada per l'Amèrica Llatina, a excepció de Mèxic. El règim franquista havia cuidat molt les relacions amb l'Amèrica Llatina i el Món Àrab.

Des de 1946 fins al 1976 es va passar a realitzar una sèrie de polítiques de substitució, en comptes de mantenir

bones relacions amb Europa, el que va fer el règim és mantenir-les amb aquests dos territoris anteriorment esmentats. Això li donà molts vots a les Nacions Unides.

Fruit d'aquesta política, en aquesta resolució anteriorment citada, 15 països europeus votaren en contra, en canvi, França i Gran Bretanya s'abstingueren. La qual cosa va fer que Espanya tornés a formar part del sistema internacional.

Al 1950/51, Espanya entrà a formar part d'organismes multilaterals de la família de les Nacions Unides com la FAO, la OMS, la UNESCO, la Organització Meteorològica o la Telecom. Al 1955 entrà a les Nacions Unides des del punt de vista de la participació internacional.

Abans, al 1953, signà amb el Vaticà un concordat, i aquell mateix any un acord bilateral amb els Estats Units. I és que, el Vaticà i els Estats Units, juntament amb Portugal, serien les tres potes de la política exterior espanyola de Castiella. Els acords amb els Estats Units eren de l'executiu, no pas prenen forma de tractat internacional. Van servir per crear bases militars a Espanya (ubicació geogràfica), d'utilització conjunta d'ambdós països, però teòricament de sobirania espanyola. Ara bé, dits acords disposaven d'una clàusula secreta. Les bases podien ser utilitzades per realitzar activitats anticomunistes de la manera que els Estats Units volgués sense consultar a Espanya. Gràcies a això, Espanya entrà en el sistema defensiu occidental com a objecte no pas com a subjecte, no era pas defensat.

TEMA 6 La política exterior franquista II

Al 1957, Castiella fou nomenat ministre d'Afers Exteriors. Tenia un discurs catòlic, havia estat ambaixador al Vaticà. Elaborà un model de política exterior amb un objectiu (Europa CEE i Atlantisme OTAN) i uns instruments. Creà un ministeri d'Afers Exteriors en termes administratius i burocràtics. Introduí el teletip per comunicar-se amb l'exterior. Incorporà com a ambaixadors individus amb prestigi. Fou defensor de la liberalització econòmica. Moran defineix a Castiella com un estadista, nacionalista i semiindependent.

Castiella deia que Espanya havia de tenir un marc de cooperació europeïsta. Amb els Estats Units s'havia de negociar bé, s'havia de tenir autovaloració. S'havia d'equilibrar el gir occidental amb bones relacions amb els països àrabs. S'havia de rellançar les relacions amb Amèrica Llatina. D'altra banda, s'havia de fer una forta ofensiva diplomàtica per aixecar el perfil d'Espanya, aconseguir que l'opinió pública internacional canviés la seva opinió respecte a ella i fer una obertura econòmica forta.

La dificultat de rentar la cara del règim fou molt més difícil del que Castiella es pensava inicialment. Tot el que s'havia proposat Castiella es veuria coartat internament pel mateix Franco i per Carrero Blanco. Tot i això, la manera de veure el món i els seus objectius crearen escola i foren recuperats pels ministres d'Afers Exteriors en la democràcia.

Doncs bé, Amèrica Llatina amb Castiella es convertí en un objectiu important ja que seria una manera de potenciar-se: dir que darrera d'Espanya hi havia Amèrica Llatina. Una de les preocupacions d'aquest període continuava sent Gibraltar, precisament gràcies a Amèrica Llatina es va poder portar a les Nacions Unides.

Espanya, que havia estat rebutjada per Europa, fruit d'això, va intensificar les relacions amb els llatinoamericans. Tot i això, Castiella volia una aproximació a Europa i, d'altra banda, volia que la relació amb els Estats Units fos més equilibrada. Va introduir, també, un discurs neutralista, mal vist, cal dir, des de Washington. Cal destacar, que el seu final d'etapa la seva política exterior estigué molt vinculada amb aquest país.

Es trobà amb un seguit de problemes territorials com ara Guinea o el Sàhara Occidental. Però sobretot es va centrar amb Gibraltar. Ifni o el Sahara Occidental feien referència a la relació amb el Marroc.

Al 1958, Espanya entrà al FMI, i al 59 a la OECE/OCDE. Entrà en el món econòmic occidental, suposant un punt d'inflexió. Espanya començà a rebre inversió estrangera, els espanyols començaren a emigrar cap a Europa, i tot això suposà un important creixement econòmic. També va començar a arribar el turisme a Espanya, la qual cosa suposà conèixer el món exterior després d'anys d'aïllament.

L'objectiu econòmic passava per Europa i ingressar a la CEE. Al febrer de 1962, Espanya sol·licità per primer vegada la seva integració a la CEE, primer com a associació i, després, per acabar integrant-se. L'informe Birckelbach deia que per tal de poder integrar-se calia que Espanya adoptés la democràcia per començar a parlar-ne. No només era un tema econòmic sinó també tenia un fons democràtic.

Al juny de 1962, es va produir el Contuberni de Munich. El món europeu va convidar un seguit de persones espanyoles. Hi havia gent exiliada però també de l'interior del país, precisament, quan aquestes tornaren foren vistes com a rebels, i se'ls va dir que o bé estarien confinats a les Illes Canàries o bé que s'exiliessin. Això fou mal vist des d'Europa, refermant la idea que el règim espanyol era incompatible amb qualsevol adhesió a la integració comunitària.

L'any 1964, Espanya tornà a expressar la voluntat d'adherir-se a la CEE. Volien converses, finalment aquestes converses van iniciar-se al 1967.

Temes territorials

Al 1957 es van produir els enfrontaments entre Espanya i el Marroc a la zona d'Ifni. Els francesos van intervenir per posar pau. Inicialment es va entregar una part, i posteriorment, al 1962, se li va tornar tot Ifni al Marroc. El país àrab no es va conformar i, a més, volia que Espanya li entregués el Sàhara Occidental. Un any més tard Franco i Sahan II es van trobar, va haver-hi bona relació entre els dos caps d'estat, però tingueren discrepàncies pel que feia a l'agenda.

Pel que fa a Guinea, Castiella va fer una lectura que li interessava més les Nacions Unides que Guinea. Creia que si descolonitzava Guinea, aconseguiria més amics, és a dir, més alitats a l'assemblea de les Nacions Unides. Guinea reclamava la independència des de principis dels anys 60. Finalment, l'aconseguí al 1968. Ara bé, des d'aleshores Guinea que va malament, i les relacions entre Espanya i aquest país africà encara més malament.

Pel que fa a Gibraltar, Castiella posa aquest territori en el marc de la descolonització, és a dir, la integritat territorial d'Espanya a través de la descolonització, i ho fa a través de la diplomàcia multilateral, a través de les Nacions Unides.

Jaime Pinies era el representant d'Espanya a les Nacions Unides. Gràcies a la seva influència, s'aprovà una resolució al 1965 que s'instava a Espanya i a Gran Bretanya a obrir negociacions. El territori era espanyol, i es buscava la sobirania espanyola, ara bé, Gran Bretanya podria mantenir una base. A més, els gibraltarenys podrien gaudir a més de drets econòmics i polítics especials.

La resposta de Gran Bretanya fou que els gibraltarenys havien de fer un referèndum, tenien dret a l'autodeterminació. La resolució de les Nacions Unides parlava, en canvi, de la negociació bilateral Espanya-Regne Unit. La resposta dels gibraltarenys a través d'aquest referèndum fou no, com a conseqüència d'aquest no a formar part d'Espanya, Gran Bretanya els va elaborar una constitució pròpia al 1969. Espanya reaccionà tancant les fronteres amb l'objectiu d'ofegar als gibraltarenys.

Pel que fa els Estats Units, al 1959 Eisenhower va vindre a Espanya i donà legitimació al règim no democràtic presidit pel dictador Francisco Franco. Però al 1963, van finalitzar la vigència de l'acord de les bases i s'havia de tornar a negociar.

A l'any 1962, un any abans que finalitzessin, Castiella va denunciar els acords per tal de poder renegociar-los. Perseguia tenir un tractat de seguretat mútua. Volia rebre garanties de seguretat mitjançant un tractat tot donant-li caràcter internacional). Durant aquesta negociació volia Castiella recompenses polítiques, volia que Espanya formés part de la OTAN i de la CEE. Els EUA no és ni era membre de la CEE, però pot i podia pressionar als europeus per tal que Espanya s'acabés incorporant.

Espanya plantejava la negociació amb uns aires de superioritat respecte 10 anys enrere. Pretenia ser igual a la resta no donant importància al fet que era un règim no democràtic. La CEE va respondre que fins que no fos democràtica no la deixaria entrar.

Malgrat això i contradient el que deia el seu ministre, Franco donà permisos als Estats Units de construcció a les bases militars i deixà que a Rota hi navegessin submarins nuclears.

Finalment al 1963, es renovaren els acords de manera diferent a com ho volia Castiella, no havent-hi cap canvi significatiu, amb la clàusula secreta d'ús de bases militars, sense cap compensació econòmica, això sí, creant-se un comitè consultiu internacional, tot i que Espanya continuà fora de la OTAN. Ara bé, aquests acords van passar a ser de cinc anys i passaren a configurar-se com la pedra central de la política exterior espanyola.

En aquests anys va haver-hi, a nivell internacional, la guerra dels sis dies (1967). Per arribar al Pròxim Orient calia passar per les bases espanyoles. Per tant, Castiella va augmentar la seva idea que Espanya era cada cop més important. En aquest període va caure una bomba atòmica nordamericana a Palomares, amb la reacció del ministre franquista Manuel Fraga de banyar-se per tal de mostrar a la ciutadania que no hi havia cap problema. D'altra banda, es van accentuar les diferències internes entre els diferents sectors polítics del franquisme. Al 1968, s'iniciaren altre cop les negociacions amb els Estats Units, l'objectiu aquest cop era la modernització de l'exèrcit espanyol. Es pretenien aconseguir més diners per tal de poder-lo modernitzar. A més a més, demanà als Estats Units el suport pel que fa a Gibraltar. Estats Units ho rebutjà, i Franco decidí prorrogar el tractat a l'espera que la situació fos més favorable.

Castiella va començar a fer un seguit de declaracions, en les quals deia que Espanya havia de fer una política dura vers els Estats Units, havia de defensar els seus interessos i demanà la neutralitat de la Mediterrània, retirant-se d'ella els Estats Units i la URSS i les seves respectives bases. Això va fer remodelar el govern per part de Franco, caient Castillera, tot substituint-lo per López Bravo, afí al sector tecnòcrata/Opus Dei (Carrero Blanco) oposat a Castiella.

El mandat de Castiella es resumí amb:

- Discurs nacionalista: integració de Gibraltar, interessos d'Espanya per sobre dels interessos dels Estats Units i certa flaire d'antiamericanisme que feia pòsit en alguns sectors del propi franquisme.
- Recurs sistemàtic de les Nacions Unides. Interès per marcs internacionals multilaterals i sobretot, la ONU, Amèrica Llatina i els països afroasiàtics. Precisament, Amèrica Llatina era vista per Castiella com una projecció d'Espanya al món.
- Període de modernització de la diplomàcia.
- Objectius atlantista (OTAN) i europeista (voluntat d'incorporació a la CEE).

Finals del franquisme: tardofranquisme

Aquesta etapa final del règim dictatorial del general Franco es va subdividir en dues etapes:

- Etapa de Gregorio López Bravo
- Etapa de la mort de Carrero Blanco per un atemptat d'ETA

L'etapa de López Bravo es va produir entre 1969 i el 1973. Tots els èxits vingueren per la feina iniciada per Castiella. Un dels principals èxits va ser les bones relacions amb la CEE que va desembocar en la firma d'un tractat preferencial, que situava les relacions que tenia la CEE amb Espanya com les que tenia amb Marroc o Tunísia.

Respecte als Estats Units, es passaren d'aquells acords els quals es van derogar i es negociaren nous acords, no pas tractats, i on no hi hagueren més clàusules secretes. Passarien a demanar l'ús de les bases militars també per part d'Espanya. Espanya va obtenir més autonomia però no va aconseguir el seu objectiu d'incorporar-se a la OTAN. El que sí que va obtenir foren més diners per invertir en cooperació i col·laboració en educació i ciència d'Espanya a l'estranger, especialment Amèrica Llatina.

Es donà un nou contingut a la diplomàcia multilateral afavorida per la distensió que s'estava produint a nivell internacional. López Bravo en diplomàcia multilateral es va trobar amb la creació de la CSCE on països europeus es trobaren per parlar de cooperació i de seguretat. Espanya que era considerada neutral, va participar-hi. López Bravo va donar un pragmatisme als països fonamentalment comunistes.

Tot i això, Franco mantenia molt bones relacions amb el règim comunista de Cuba encapçalat pel general Castro, tot i proclamar-se anticomunista. En aquesta època, Espanya s'obrí a països comunistes, a més de Cuba, Romania i Polònia, un perquè era llatí i l'altre perquè era molt catòlic, entre d'altres estats. Inclús firmà un tractat comercial amb la URSS, tot i que no era diplomàtic. Franco mai va signar cap tractat diplomàtic amb la URSS, Mèxic ni Israel. Pel que fa al marc de la CSCE, Espanya va posar èmfasi en la dimensió mediterrània dins del marc de l'ús de la seva neutralitat.

Espanya s'incorporà al 1973 al Consell de Seguretat de les Nacions Unides com a membre no permanent. En aquesta època sorgiren dos problemes: el Vaticà i el Sàhara occidental. Pel que fa al Vaticà, es van generar diferències entre la jerarquia catòlica espanyola perquè criticaven al règim (orientació més social de l'església). Fruit d'això, López Bravo abandonà el ministeri al juny del 1973. Pel que fa al Sàhara Occidental, Espanya acceptà la seva autodeterminació. El marroc començà l'opressió amb un seguit de guerrilles.

Doncs bé, després de l'etapa de López Bravo vingué un curt període de López Rodó (juny–desembre de 1973). Després de la mort de Carrero Blanco, inicià la darrera etapa del règim franquista. Es nomenà com a ministre a Cortina Mauri, afí a l'Opus Dei i que intentà ser ben vist per l'església catòlica. El principal problema de l'agenda passa a ser el Sàhara Occidental.

Portugal que era una altre de les potes de suport del règim, juntament amb el Vaticà i els EUA, cau fruit de la revolució popular dels clavells. El Vaticà també havia caigut mesos abans. Només quedava els Estats Units com a país important que li donava suport. Precisament, al juny de 1974, el president Ford dels EUA visità Espanya. Tot i així, no es van renovar els acords. Sí que es va produir un acord–marc només pel que feia l'ús de les bases militars. Hi havia sectors que encara mantenien la doctrina de Castiella. Al mateix temps, des de l'exterior cada cop hi havia més crítiques en contra del règim per la utilització d'aquest de la pena de mort.

El tema central de l'agenda de Cortina Mauri fou el Sàhara Occidental. Espanya seguint el marc de la ONU, deia que tot territori que havia estat una colònia tenia dret a l'autodeterminació. Fruit d'aquest dret, es volia realitzar un referèndum. Marroc reclamava aquest territori i demanà el dictamen del Tribunal Internacional de Justícia per tal que digués si hi havia vincles històrics del territori amb el regne alauita abans de la colonització d'Espanya. A l'octubre de 1975 es publicà el dictamen que afirmà que no hi havia cap mena de vincles. El govern marroquí decidí portar accions armades. Hassan II cridà a la població a fer la marxa verda sobre territori encara espanyol. El Front Polisario continuà les seves hostilitats. Al setembre de 1975, es van donar els judicis d'ETA i dels FRAP, portant-se a terme la pena de mort. Això va portar a una crisi

internacional, que van fer que s'assaltessin i cremessin ambaixades espanyoles a molts països.

Doncs bé, el darrer període del franquisme es pot resumir per dues línies explicatives. En primer lloc, pels darrers colets del franquisme (afusellaments) i, en segon lloc, pel rebuig internacional al règim (Església, societat, països...). Espanya pretenia portar el tema del Marroc al Consell de Seguretat de l'ONU, però aquest ens decidí no actuar. Les forces armades estaven nervioses i Franco s'estava morint. En l'acord que s'arribà, el Marroc demanava territori, igual que Espanya, i en el qual també participà Mauritània, en els acords anomenats acords de Madrid de 1975. Espanya fruit d'aquests acords abandonà el territori, tot instal·lant una administració provisional amb tres potes: El Marroc, Mauritània i els representants dels saharauis. La llei de descolonització fou firmada i aprovada per les Corts el 19 de novembre de 1975 (un dia abans de la mort del dictador). La descolonització fou apressurada i deixà un problema a nivell internacional.

Fruit dels afusellaments del 75, es trencaren algunes relacions internacionals. Hi hagué una resolució europea en contra del règim. La societat europea es mobilitzà en contra del règim, cremant ambaixades i cases d'Espanya. En canvi, a Amèrica Llatina tot continuà igual, sense importar si el règim estès fent el que estava fent.

TEMA 7 La política exterior en la transició

Durant el franquisme, l'objectiu a l'hora de fer política exterior era el de mantenir el règim en un moment que estava en augment la legitimitat democràtica. Quan es va iniciar la transició als anys 70 a Espanya, es va donar conjuntament amb la de Portugal i la de Grècia. El context internacional va influenciar força aquestes dues transicions. La política feta a l'illa de Xipre per part de la dictadura dels coronels de Grècia i les colonitzacions del nord d'Àfrica per part de Portugal foren els detonants. En canvi, a Espanya això no va succeir. El règim va caure, no pas per la vinculació de la política exterior amb la domèstica, sinó per la mort del dictador.

El primer govern monàrquic d'Arias Navarro no tingué cap problema important a l'agenda exterior espanyola. L'únic que ressaltava era el fet que s'inicià la reclamació d'independència de les Illes Canàries, les quals es deia que no eren espanyoles. Pel que fa a la resta, no hi havia cap tema que vinculés política exterior amb la domèstica.

Hi ha diversos autors que divergeixen quan finalitzà la transició. En política exterior es classifica segons la política exterior duta a terme pel govern. Segons això, la transició va començar al novembre de 1975, tot i que alguns autors divergeixen i afirmen que s'inicià al juliol del 76 amb el nomenament d'Adolfo Suárez com a president del govern. Pel que fa a la finalització també hi ha dues dates. La primera és al gener de 1986 amb l'ingrés d'Espanya a la CEE. Altres autors afirmen que la transició va acabar al 1988 amb l'ingrés a la UEO, la qual marca el tipus de polítiques de seguretat que volia portar Espanya. Amb l'ingrés, Espanya solucionà el seu problema, i la solució passava per Europa.

Pel que fa a nivell internacional, el context de la transició espanyola se situà en un període en el qual va conviure una etapa de distensió, una segona guerra freda i la seva finalització.

Els eixos principals de la política exterior durant la transició foren:

- **Mundialització:** Espanya va començar a establir relacions amb estats que no en tenia o les que hi havia eren molt limitades. Fou amb Suárez quan es començà a relacionar-se amb els països de l'Europa de l'Est, també amb règims comunistes com la URSS, Vietnam o Cambodja. També es va iniciar relacions al 1977 amb Mèxic, país el qual mai s'havien establert cap tipus de relació. Només quedaria Israel que optà per no establir relacions diplomàtiques fins al 1986.
- **Normalització:** l'Estat es va normalitzar. Començà a dir al món que s'estava iniciant una normalització interna: es va aprovar la llei per a la Reforma Política, van tenir lloc eleccions democràtiques, el príncep

Joan Carles I va esdevenir Rei d'Espanya, el qual va deixar clar que optava per la democratització. Al 1976, Suárez nomenà ministre d'exterior a Oreja que provenia de la democràcia cristiana. Es comprometé amb el respecte i el compliment dels drets humans i les llibertats. Aquell mateix any, es va firmar el pacte dels drets civils i polítics i els pactes dels drets socials, econòmics i culturals de les Nacions Unides.

Al 1977, un cop celebrades les primeres eleccions democràtiques, Espanya va integrar-se al Consell d'Europa que donà la carta de reconeixement d'Espanya com estat democràtic. Precisament, entrà al Consell com un estat progressista en matèria de drets humans. Els valors que passava a tenir Espanya, eren valors totalment diferents als que tenia el país sota la dictadura del règim de Francisco Franco.

Al novembre de 1977, Espanya i Portugal firmaven un acord d'amistat i de cooperació, produint-se una normalització.

- Multilaterització: Espanya al juliol de 1977 demanà l'inici de les negociacions per entrar a formar part de la CEE. Presentà la carta de sol·licitud d'ingrés quan encara no era plenament democràtica. Tot i això, Suárez fou rebut per països que Franco mai havia trepitjat.

D'altra banda, la CEE era l'objectiu que permetria Espanya entrar a Europa, per tal de normalitzar-se i modernitzar-se. Era la solució de l'Estat, al voltant de la qual, hi havia consens de totes les forces polítiques. No hi havia anticomunisme com sí n'hi havia a Portugal o Galícia.

En canvi, pel que feia a l'OTAN, si que es va generar un intens debat: clar enfrontament de les forces polítiques i de la societat. Es volia passar de ser un aliat dels Estats Units a un aliat d'una organització multilateral, no només dels EUA.

Seguretat:

Durant el franquisme, el tema de la seguretat implicà sempre relacions amb els Estats Units. Quan Franco va morir, es trobaven en una situació d'inpass. S'havia de negociar un acord perquè no s'havien posat d'acord prèviament. El primer govern de la monarquia tenia sobre la taula aquesta negociació. Durant la transició, els Estats Units observaren (wait and see) i esperaren. Arienza, el ministre d'Afers Exteriors durant el govern d'Arias Navarra (el primer govern), plantejà unes demandes de com haurien de ser les relacions amb el país nord-americà.

Espanya demanà que els acords executius es traduïssin en un tractat. En segon lloc, que les contrapartides econòmiques fossin més importants. En tercer lloc, es volia que es fixessin dates per retirar les armes nuclears d'Espanya. Per últim, es volia una vinculació del joc defensiu espanyol amb el joc defensiu de l'OTAN. I per sobre de tot, no es volien clàusules secretes.

Totes les demandes eren una constant en el temps, però l'únic que canvià era que ja no hi havia el dictador. L'exèrcit, uns quants sectors, ja ho veien bé. Si els Estats Units no ho acceptaven, Espanya es declararia neutral. Kissinger ho portà al Senat assegurant que ja no hi havia Franco i que Espanya estava avançant cap a la democràcia. El Senat nord-americà finalment ho va acceptar i, al gener del 76, es va produir la firma d'un tractat de cooperació i d'amistat rectificat sense problema per la cambra alta dels EUA. Llavors, es creà un vincle institucionalitzat hispanoamericà, que portà al 79 a la desnuclearització del territori espanyol.

Amb la democràcia, s'entrà en una dinàmica diferent que s'accentuà amb l'arribada d'Afolfo Suárez a la presidència del govern (juliol del 76) substituint a Arias Navarro, i que nomenà a Marcelini Oreja com a ministre d'Afers Exteriors.

En uns primers moments, Adolfo Suárez i la UCE, deixaren veure que hi havia altres alternatives de seguretat a la OTAN. L'estiu de 1979 Espanya assisteix per primera vegada a la reunió del moviment dels no alineats.

D'altra banda, hi havia sectors de la pròpia UCD (el partit en el govern) que reclamaven entrar a la OTAN. Això generà ambigüitat i incertesa. Tot i això, cal destacar que Adolfo Suárez tenia a les eleccions del 79, la incorporació d'Espanya a l'organització en el seu programa polític. Era, sens dubte, un tema que dividia clarament a la ciutadania, però també a les mateixes forces polítiques.

Pel que fa al Vaticà, es partia d'una situació on hi havia males relacions entre l'Espanya franquista i la ciutat del Vaticà. Quan Joan Carles I va esdevenir rei, va cedir la prerrogativa que tenia Franco de nomenar bisbes al Vaticà. Al 76, es va firmar un acord de desbloqueig de relacions, tot passant a unes relacions normalitzades entre Estat i Església.

Pel que fa als Estats Units, al 76 també s'establiren relacions bilaterals de major igualtat que en èpoques anteriors amb el Tractat de Cooperació i Amistat. Estats Units no va accelerar i frenar mai el joc de la transició, només observava. Ara bé, fruit d'aquestes noves relacions, Espanya va adquirir una nova categoria.

En aquest període els temes més destacats de l'agenda van ser:

- Cleavage pel que fa a la seguretat i defensa
- Consens per entrar a la CEE. Era més un valor que un tema econòmic.

BLOC III | L'ELABORACIÓ DE LA POLÍTICA EXTERIOR ESPANYOLA

TEMA 8 El marc constitucional i l'estructura institucional

TEMA 9 El control parlamentari de la política exterior

La política exterior es considera que és la política menys democràtica de totes. Quan es va elaborar la norma que regeix la democràcia, va estar força absent de les preocupacions dels que elaboraven la carta magna que en tenien d'altres com ara l'estat de les autonomies. El que sí que es tenia present era que la política exterior havia de seguir unes línies que tots els governs havien de seguir. Es convertí en política d'Estat, en interès general.

Es va elaborar una Constitució on el control del Parlament va quedar bàsicament restringit pel que fa a la política exterior als tractats internacionals. Pel que fa a l'internacionalisme de la Constitució, la Constitució Espanyola de 1978 fou poc internacionalista si comparem per exemple amb la republicana del 32. Les dues pautes que marcà eren la cooperació i les relacions pacífiques (trobant-se en el preàmbul). També defensa respectar els drets humans, la disponibilitat de transferir competències a organitzacions internacionals, a més, va recollir la voluntat d'observar i d'integrar les normes jurídiques de l'ordenament jurídic internacional.

Hi ha dues formes d'analitzar la Constitució des de la política exterior:

- **Democratització:** La Constitució Espanyola és similar a les Constitucions del seu medi. El control del parlament està molt limitat només a tractats internacionals. Això ha generat moltes crítiques. Els que volien més democràcia, la consideraven democràticament limitada. La crítica deia que els governs duen a terme polítiques exteriors al marge dels tractats i si només es controlaven els tractats es deixava via lliure a l'actuació dels governs en aquesta matèria sense cap tipus de control. La Constitució deixa al marge de tota iniciativa popular pel que fa la política exterior. El referèndum també queda al marge, no són obligatoris. Només la voluntat dels governs ha permès fer un referèndum sobre qüestions de política exterior. D'altra banda, en matèria de Relacions Internacionals, l'article 149.3 estableix que aquest tipus de relacions és matèria exclusiva de l'Estat.
- **Internacionalisme:** l'article 10.2 interpreta els drets fonamentals en base a la declaració universal dels drets humans. La Constitució és clarament internacionalista, tot i que té un efecte negatiu ja que s'introduí la

possibilitat d'educació privada que quedà recollida a la carta dels DDHH.

En matèria de política exterior, la Constitució estableix un triangle institucional presidit pel rei, el qual és el màxim òrgan de representació de l'Estat. A un dels vèrtexs inferiors trobem el govern, que és el que s'encarrega de la direcció i gestió de la política exterior, i en l'altre trobem el Parlament, l'òrgan de control de la política exterior. El que es pretenia era fer un clar distanciament entre les funcions del rei i les de l'executiu.

L'article 56.1 diu que el rei assumeix la més alta representació de l'Estat. Ara bé, aquesta representació no és exclusiva. Continua dient: especialment amb les nacions de la seva comunitat històrica. Hi ha decisions que la figura del rei les solemnitza. L'article 63 estableix les funcions del monarca:

- Acredita als ambaixadors i altres representants diplomàtics. Els representants estrangers a Espanya estan acreditats per ell.
- El rei li correspon manifestar el consentiment de l'Estat per obligar-se internacionalment per mitjà de tractats, de conformitat amb la Constitució i les lleis.
- Al rei correspon, prèvia autorització de les Corts Generals, declarar la guerra i fer la pau.

Pel que fa al govern (article 97), el govern dirigeix, entre d'altres, la política exterior. És un òrgan col·legiat amb la figura del primer ministre que assumeix el president del govern. L'estat ha de tenir unitat d'acció en matèria de política exterior, aquest era el missatge que s'anava repetint.

Els límits que té el govern seran declarar la guerra, fer la pau, a més de la denúncia dels tractats internacionals pel que fa a la direcció de la política exterior. Això vol dir que el govern tindrà una gran capacitat àmplia de la política exterior. El que no es va fer a l'hora d'elaborar la Constitució fou establir un control més exhaustiu de la política exterior per part del Parlament.

Execució de la política exterior:

Segons la Constitució Espanyola, el President del Govern dirigeix i coordina l'acció del govern i dels ministeris.

La preocupació durant la transició del ministre Marcelino Oreja fou la unitat d'acció i, és que durant la democràcia s'ha anat presidencialitzant la política exterior, la qual s'inicià amb Calvo Sotelo i, s'institucionalitzà amb Felipe González. Aznar criticava aquest fet durant l'última etapa de govern de González, però en la segona legislatura del PP, aquesta institucionalització encara fou més important, ja que el ministre Piqué i la ministra Palacios foren poc importants. Pel que fa a l'actualitat, el govern socialista de Zapatero és discret en aquesta matèria de moment.

El president té un gabinet de govern, amb especialistes en política exterior, la majoria dels quals són diplomàtics. Aquesta institucionalització, com he dit anteriorment, fou feta pel primer govern socialista, el presidit per Felipe González. Si comparem amb altres països, Alemanya els governs de coalició (la majoria), si el Canceller Alemany és d'un partit, el ministre d'Afers Exteriors és d'un altre.

Per últim, destacar que les comunitats autònomes plantegen problemes perquè també formen part de les relacions exteriors com la cooperació amb la UE.

El ministeri d'Afers Exteriors

Protocol·làriament és el primer, però pressupostàriament és el darrer de l'Europa dels 25. Els millors són els nòrdics. Això succeeix perquè el cost dels diplomàtics és petit.

El fet d'incloure-hi secretaries d'estat, és un fet nou, modern i àgil, introduït per F. Morán. Espanya té unes

100 ambaixades arreu del món, les quals tenen una missió especial com pertànyer a organitzacions multilaterals i tractar temes especials com el terrorisme, les organitzacions no governamentals... També hi ha molts consolats, alguns dels quals serveixen per la emigració a fora. A més, cal destacar, que moltes ambaixades tenen al costat l'agència espanyola de cooperació, la qual està present a molts països.

El país que té més diplomàtics és Holanda amb més de 1.000. Espanya té al voltant d'uns 800, un tercer dels quals es troben a Madrid.

TEMA 10 El paper de les entitats subestatals a la política exterior esp.

L'Estat ha estat qui ha fet tradicionalment la política exterior. Però, des de la creació de la Unió Europea es trenca aquesta tradició. Es passa a fer política exterior més enllà dels estats. Ara ja no són considerats actors internacionals, segons la vella definició d'actors: estat sobirà.

Parlem de paradiplomàcia. Pot ser directa (si actua directament en el sistema internacional) o indirecta (actua sobre actors internacionals per aconseguir influència). També pot ser, a la vegada, cooperativa: es coopera des d'un ens no sobirà amb la capital de l'Estat sense entrar en confrontació; autònoma: l'ens subestatal aprofita que l'Estat en algun camp per alguna raó no té política exterior la realitza ell sense entrar en conflicte amb els objectius estatals; i conflictiva: o bé hi ha un xoc entre els òrgans que fan política exterior (Barcelona-Madrid) o bé que poden afectar les línies de política exterior de l'Estat. Exemple: Euskadi al 1999, el Parlament Basc convidà el parlament kurd a l'exili. Turquia reclamà a Madrid que exigès que no es produís l'encontre. Madrid va fer que finalment no es produís. També l'exemple català d'obrir delegació al Marroc.

La diplomàcia pot ser multinivell (o multilateral): resultat de processos. Protodiplomàcia: la política exterior d'un ens subestatal que té per finalitat aconseguir la independència.

CATALUNYA

Les prioritats catalanes han estat, principalment, la Unió Europa i Europa, i secundàriament, la Mediterrània i l'Amèrica Llatina, de forma similar, doncs, amb l'Estat Espanyol. Catalunya ha volgut obrir una nova via a Àsia, però no ho ha aconseguit el mateix estatus que la resta de prioritats.

L'objectiu de la política exterior de Catalunya era aconseguir un estatus com d'Estat i aconseguir prestigi d'actor internacional. No volia ser vista com un actor marginal sinó que volia estar a l'avantguarda de la globalització. Inicialment, volien captar inversió estrangera, posteriorment tenia com objectiu impulsar la cultura catalana i, a partir de 1991 desenvolupar una política de cooperació que ha tingut tres etapes diferents: abans de 1986 sense cap tipus de política, de 1986 a 2001 poca i, a partir de 2001, una política de cooperació activa. D'altra banda, la immigració passa a ser un objectiu de la política exterior fruit del seu augment de la prioritat a nivell domèstic i internacional.

Els instruments de la política exterior catalana és el president i el seu equip. La política exterior catalana és tremendament presidencialista i personalista. Amb el tripartit (PSC/PSOE, ERC i ICV/EUiA) hi havia dues secretaries abans del cas Carod: la secretaria de relacions exteriors (amb Jesús Maestro d'ERC al capdavant) i la secretaria de relacions internacionals (amb M. Obiols del PSC). Després del cas, es redistribueix el poder i les competències, especialment la de relacions internacionals. La primera secretaria passa a ser la secretaria de cooperació exterior que passa a dependre de la Conselleria de Governació en mans del republicà Carretero.

També hi ha una xarxa que no són òrgans governamentals exclusivament: la COPCA (comerç), IDEM (inversions) i COPEC (cultura). També n'hi ha d'altres no exclusivament catalanes com la IEMED (Mediterrània), la casa Àsia, ICCI (Institut Català de Cooperació Iberoamericana) i l'Institut Ramon Llull (cultura i llengua). La Generalitat, a més, té una sèrie de delegacions a l'exterior: Roma (tancada), Casablanca, Perpinyà i Brussel·les.

Al 1994 hi va haver una sentència del Tribunal Constitucional que reconegué el dret a Euskadi a tenir una oficina pròpia a Brussel·les, ja que la Unió Europea és un híbrid on Euskadi pot participar. Suposà un abans i un després.

La política exterior catalana

Amb Pujol (CiU): la mediterrània llatina (regions franceses i italianes), el Magreb (El Marroc i Tunísia) i l'Est Mediterrani (Israel i el Líban) tot i que menor.

Amb el tripartit de Maragall (PSC/PSOE, ERC i ICV/EUiA): la mediterrània llatina, el Magreb (El marroc, però, a més, Algèria), el Pròxim Orient (Israel, però també els territoris ocupats) i Turquia.

BLOC IV | AGENDA EXTERIOR ESPANYOLA EN DEMOCRÀCIA

TEMA 15 Seguretat

Durant el franquisme, la relació de seguretat era amb els Estats Units en forma de subordinació i, a més, fora del marc de la OTAN. No fou fins al 1976 quan es firmà el primer tractat bilateral amb el país nord-americà.

Espanya durant la transició havia de decidir com volia encaixar-se dins la seguretat del món occidental, es volia trencar, a més, amb la subordinació als EUA, i a més, tot aquest procés es va portar a terme durant la guerra freda. S'havia també de solucionar l'encaix a Europa. L'ingrés de l'Estat Espanyol a la CEE un cop va adoptar la democràcia confirmà la democratització de l'Estat.

Partia d'una agenda tradicional de política exterior. El món àrab i Amèrica Llatina s'havien considerat com a polítiques de substitució, però fou refermot dins del món europeu. Espanya passà de ser considerat un país en vies de desenvolupament a un país que ajuda al desenvolupament de tercers països.

El primer pas de normalització va ser preocupar-se per les relacions amb els Estats Units. Al 1976 es va firmar el tractat d'amistat i de cooperació entre Espanya i els EUA. Es va posar sobre la taula:

- Espanya no volia armes nuclears en el seu territori. Desnuclearització espanyola.
- Volien contraprestacions que modernitzessin l'exèrcit.

El tractat va ser seguit per una visita dels Reis d'Espanya als Estats Units, on Joan Carles I feu un discurs de voluntat de democratització.

La transició la va fer gent sortida del franquisme: Adolfo Suárez i Marcelino Oreja. Per Suárez el tema de la OTAN no era important, era un home no internacionalitzat.. A més, tingué lloc a Madrid la CSCE en època de Segona Guerra Freda.

Dins dels partits hi havia una diversitat d'opinions sobre si Espanya havia d'incorporar-se o no. Ara bé, el procés d'incorporació s'inicia al 1981 quan el president del govern, Calvo-Sotelo, en la seva sessió d'investidura, anuncia el seu interès perquè Espanya ingressi en el sí de l'organització. Uns dies abans, el 23 de febrer de 1981 s'havia produït un intent de cop d'Estat, el qual va generar por perquè semblava que tot estava encarrilat però es va veure que en qualsevol moment es podia tornar enrere.

Al 1981 s'havia de renovar l'acord amb els Estats Units. EUA va dir que volia renovar-los i que Espanya fos membre de la OTAN. Aquell mateix any també s'estava negociant la incorporació espanyola a la CEE, però França ho acabà aturant per temes d'agricultura.

Es pensava que seria més fàcil entrar a la CEE si abans s'hagués entrat a formar part de l'organització atlàntica. El Congrés aprovà una resolució amb 186 vots a favor i 146 en contra a favor de la incorporació a la OTAN l'octubre de 1981, uns dies més tard el Senat també va fer el mateix. CiU posà com a condició la desnuclearització del territori espanyol. Els tècnics de la OTAN, d'altra banda, veien Espanya com un punt estratègic que calia incorporar.

El desembre de 1981, Espanya comunica oficialment a l'Aliança la seva intenció formar d'adherir-se al Tractat de Washington. Casi de forma automàtica rep la invitació del Consell de l'Atlàntic Nord (CAN) per iniciar el procés d'adhesió. Així, el maig de 1982, Espanya es converteix en el membre número 16 de l'Organització de l'Atlàntic Nord.

Espanya, un cop membre, havia d'organitzar la seva defensa tenint en compte la resta de membres. S'havia de negociar el model de participació. Però abans de tenir-lo, es van celebrar eleccions generals a l'octubre del 1982, donant la majoria absoluta al PSOE, el principal partit de l'oposició. Durant la campanya es fa palès el rebuig de la ciutadania espanyola a l'organització, on només un 13% està a favor mentre un 43% rebutja l'ingrés. Com a compromís electoral, el PSOE tenia la realització d'un referèndum per mantenir o no Espanya a la OTAN.

El govern de Felipe González aturà el procés de negociació, trobant-se en una situació de transició. Espanya decideix no participar a nivell militar, però continuaria sent present a les reunions. En la planificació nuclear, Espanya és només observadora.

Dins del PSOE hi havia divergències. González es va anar apropiant del tema OTAN. Al 1984, elaborà un decàleg en matèria de seguretat on proposa la no integració a l'estructura militar de la OTAN, el compromís de mantenir el referèndum, la no nuclearització del territori espanyol, la reducció de la presència nord-americana a Espanya i on manifesta la voluntat d'Espanya d'ingressar a la UEO (per fer mostra de la voluntat d'uropeïtzar la seguretat occidental).

El referèndum s'organitza el març de 1986, en un context en que Espanya havia entrat a la CEE, on ja no hi havia com a ministre d'Afers Exteriors Fernando Marín sinó el no diplomàtic Fernández Ordoñez.

El referèndum es converteix en un plebiscit cap al President. Es va fer una pregunta complexa on el President preguntà als ciutadans i a les ciutadanes si volien que Espanya continués com a membre de l'Organització sota les següents condicions:

- La participació d'Espanya a la OTAN no significarà la seva incorporació en la seva estructura militar.
- Es mantindrà la prohibició d'instal·lar, emmagatzemar o introduir armes nuclears en el territori espanyol.
- Es procedirà a la reducció progressiva de la presència militar nord-americana a Espanya.

El resultat del referèndum amb una participació de gairebé el 60% de l'electorat fou del gairebé el 53% dels vots afirmatius, un 40% en contra i prop d'un 7% en blanc. Tres comunitats, Catalunya, Euskadi i Canàries el No superà el Sí. Gràcies al referèndum, el govern de l'Estat estava legitimat per tenir mans lliures per poder negociar. Aquestes negociacions van tenir lloc en dos fòrums diferents:

- Renegociació d'acords amb els EUA. El problema es troba en la introducció d'armes nuclears. En el tractat ho posa, però Espanya es compromet a no preguntar ni investigar què hi ha en els vaixells nord-americans.
- Negociació amb la OTAN. Es participa en òrgans polítics però no es participa en l'estructura militar integrada. Es faran acords de coordinació.

A més hi ha la voluntat d'entrar a la UEO. Es produeix al 1988, completant el marc de seguretat. D'altra

banda, destacar que la UEO decideix en aquests anys que vol tenir discurs polític sobre seguretat. Al 1987 elabora un document de Plataforma de l'Haia on s'estableixen una sèrie d'acords. La UEO també va decidir que acceptava les doctrines de la OTAN, tot i que la UEO creia que una de les coses que manté la OTAN és la nuclearització. Espanya ingressà finalment a la UEO al març del 1990, tot i que s'iniciaren les negociacions al 1988.

Unió Europea

Espanya ingressa a la Unió Europa (CEE inicialment) al 1986, tot i que al juny del 1985 fou quan es van començar a rebre invitacions del consell. Quan ingressà a Espanya, l'Estat va perdre sobirania a favor d'Europa, tot i que aquesta pèrdua de sobirania no fou exclusiva de l'Estat sinó que algunes competències perdudes eren de les comunitats autònomes i no pas de l'Estat Espanyol. D'altra banda, els ministres que anaven a negociar a Europa sovint tractaven temes que no tenien competència ja que estaven traspassades a les autonomies. És per això que al 1986, les comunitats autònomes començaren a obrir oficina a Brusel·les. Catalunya obrí el que rebé el nom de Patronat Pro Europa.

Al 1989 es va crear la CARCE (Conferència de Asuntos relacionados con las comunidades europeas). És un òrgan de cooperació entre el govern i les comunitats autònomes per tractar afers europeus. Els acords han de ser adoptats per unanimitat. Va funcionar en sentit descendent. El govern informava a les autonomies del que s'havia decidit i un cop ja s'havia decidit. De la CARCE se'n deriven les conferències sectorials.

Al 1996 es va crear en el si de la representació permanent espanyola la conselleria per afers autonòmics. El Ministeri d'Administracions Públiques volia crear un model que es creà en el sí de la CARCE, hi havia força acord entre les comunitats autònomes, el govern volia que només participessin en els temes que afectessin a les competències de les comunitats i les comunitats volien participar en les que tinguessin interès. Al final, al desembre del 2004 es va tancar l'acord:

- participació en quatre consells de ministres:
 - ocupació
 - agricultura i pesca
 - medi ambient
 - educació, joventut i cultura
- participació en els grups de treball que pegen d'aquests i durant sis mesos una comunitat autònoma representa les altres

També la representació permanent té persones nomenades per les autonomies. Així doncs, s'ha de decidir qui va a les conferències sectorials, hi ha d'haver, per tant, consens per veure qui les va a representar. Qui parla és el ministre, el qual pot donar o no la paraula al conseller de l'autonomia, el qual va per delegació. Cal destacar que s'ha de decidir el que es fa per unanimitat, tot i que sovint hi ha coses contradictòries en les diferents comunitats. Aquest model serà difícil per coordinar les 17 comunitats autònomes i pel fet de reduir la capacitat negociadora del govern.

Un cop s'entrà a la UE/CEE, es va canviar la política exterior del país. El fet d'entrar a la CE es va produir per utilitat econòmica, però sobretot per una necessitat política. L'Estat Espanyol va entrar a la CEE com una potència agrícola, la qual s'havia obert a un mercat, Europa, sense barreres. D'altra banda, els que es veien amenaçats per Espanya, rebien una compensació: s'obria un mercat de gairebé 40 milions. Un exemple del revés, fou el tema dels cotxes.

El primer govern democràtic, al juliol de 1977 presentà la sol·licitud d'adhesió a la CEE. Després ho feu Grècia i Portugal, països que completaren l'ampliació mediterrània de la CEE. Hi va haver una posició

positiva del Consell a les negociacions i es passà llavors la pilota a la Comissió, formada per tècnics. Al Novembre de 1978, la Comissió va emetre una posició positiva a la incorporació. Llavors, podien començar les negociacions, però va advertir que el nivell de desenvolupament era inferior a la mitjana comunitària.

Al febrer de 1979, es van iniciar formalment les negociacions. Però realment fou al setembre de 1979 quan es van produir. El tractat d'adhesió es va firmar al juny de 1985, i Espanya passà finalment a ser soci europeu al 1 de gener de 1986. Amb la integració van sorgir una sèrie de problemes, com el fet que Espanya tenia treballadors treballant en altres països membres, també l'agricultura mediterrània, la pesca massiva i França (que era el principal beneficiari de la política agrícola comuna) foren problemes a l'agenda comunitària.

Per tal que l'Estat Espanyol pogués entrar, calia una renovació de la política agrícola comuna i també una renovació interna. Al 1981, any que s'incorporà Grècia a la CEE, es va crear la secretaria d'Estat per les relacions amb la CEE, substituint el ministeri per les relacions amb la CEE creat al 1977 quan es va demanar la incorporació a l'Europa comunitària. Problemes: agricultura, pesca i la lliure circulació dels treballadors.

Al 1982, hi hagué un canvi polític a les eleccions. A nivell internacional hi havia la Guerra de les Malvines. França no accelerà l'entrada sinó qui ho va fer fou Alemanya. L'ingrés espanyol seria un ingrés a terminis, no d'avui per demà. Però el que van fer millorar les negociacions foren un seguit de decisions internes a la CEE durant els anys 83 i 84.

González creà amics a la CEE, especialment l'alemany Kohl, amb un recolzament espanyol a Alemanya pel que feia als euromíssils i la reunificació. Precisament, durant aquesta etapa, Alemanya tenia la presidència europea.

Al primer semestre de 1985 hi va haver molta negociació, sobretot de serrells de pesca, l'accés de bancs de pesca sobretot amb Irlanda, el vi, l'oli d'oliva, Canàries (les quals no volien formar part del pack, sinó amb un estatus especial) i pel que feia a la lliure circulació de treballadors que tindrien lloc durant períodes transitoris.

Quan es firmà l'adhesió, Espanya i Gran Bretanya, van afirmar que aquest fet no alterava la situació de Gibraltar, que es faria de manera bilateral. Espanya entrà en un moment de canvis. González visità Milà al juny de 1985 com a observador, on es plantejava un canvi del text, per crear un mercat únic i l'AVE.

Es va crear la figura d'un subsecretari que s'encarregués de la cooperació i l'harmonització amb l'Europa dels 12. A més, es creà l'ambaixada a Brussel·les, la REPER, que seria permanent.

Finalment, l'1 de gener de 1986 va tenir lloc l'ingrés espanyol, fet que va europeïtzar Espanya, la qual cosa va influenciar a altres àmbits com l'administració, la política, l'economia, l'educació.... però també a la política exterior.

Institucionalment, Espanya era un país petit gran o gran petit. En la Comissió va passar a treballar com un de gran, es va estrenar amb 8 vots (quan França i Gran Bretanya tenien 10, però Luxemburg 5), representava el 12% de la població europea i el 6,6% del PIB. Temes que interessaven: la política agrària, la pesca (dos temes, els quals ingressà a terminis), i la circulació de mà d'obra, el qual el darrer país que va obrir les fronteres a la mà d'obra espanyola fou Luxemburg al 1996. En tots aquests tres temes, Espanya era una potència.

Va començar amb la incorporació un període d'adaptació a les comunitats. Això tingué efectes sobre els governs multinivell: subestatals, estatals i comunitaris. Preocupà dos àmbits:

Europeïtzació: la política exterior espanyola per tal d'assolir els seus objectius i aconseguir els seus interessos, primer hauria de convergir amb la resta dels països comunitaris, i per tal de convergir, calia anar coordinant les agendes. Espanya faria i tindria un paper important pels temes d'Amèrica Llatina i la Mediterrània.

Va voler marcar tendències en aquests dos, i tingué un paper proactiu. Aquestes dues agendes a partir de 1986 passaran per un intent per tal que els instruments europeus servissin als espanyols per aconseguir els seus interessos. S'utilitzaria normalment instruments econòmic, però també polítics i militars: cooperació al desenvolupament, mecanismes per augmentar la inversió a la zona, processos d'integració econòmica, tractats bilaterals....

També es va europeïtzar la cooperació al desenvolupament i la seguretat. Espanya començà a ser donant d'ajudes a aquestes dates, fins aleshores era concebuda com a receptora. La seguretat a Espanya era vista amb bases multilaterals, un paper important de Nacions Unides. Espanya també era membre de la OTAN, i des de 1986 de la CEE. A més, buscà la legalitat internacional en el terreny de l'OSCE.

Espanya al 2004 a nivell militar

Començà a participar a l'exterior amb les forces armades, tot i que es va iniciar en aquest terreny a partir de 1989 en un escenari de post guerra freda. Ara bé, sempre sota el paraigües de la ONU. La primera operació fou Angola: Àfrica i Amèrica llatina. Els Balcans trastocaren tot el mapa. L'any 2004, l'Estat Espanyol formava part de 15 operacions amb 3.000 efectius, dels quals 1.000 estaven a Iraq. Quatre dels quals estaven sota el paraigües de l'ONU (Congo, Etiòpia, Kosovo i el Timor Oriental), tres sota el de l'OTAN (Kosovo, Bòsnia i Afganistan), tres sota el de l'UE (2 bòsnia i un a albània), tres de l'OSCE (Macedònia, Nagorno Karabaj i Kosovo) i dos dirigides pels Estats Units (Iraq i Afganistan). Espanya al 1991 gaudia d'un estatus superior a nivell internacional, ja que era el primer país amb efectius en missió de pau (sense Kosovo encara).

Espanya i Europa

Quin model d'Europa volia Espanya des de la seva integració? El model d'Espanya es posa a Maastrich al 86-91. El PSOE elaborà un discurs que incideix en Maastrich i proposà coses, entre les quals deia que li feia por les dues velocitats, ja que les elits espanyols no volien estar excloses de res. Volia una política exterior de defensa (UEO) comuna, solidaritat i cohesió econòmica i social, i volia la ciutadania europea.

Un model que es veuria sotmès a desafiaments: estar a la perifèria d'Europa (síndrome de periferització). Això comportà una visió i una actitud més realista de defensa d'interessos específics i de poder. Defensor de la parcel·la de poder, en l'ampliació a 15, aliances amb la Gran Bretanya per la parcel·la de poder. El segon desafiament seria l'obertura d'Europa cap a l'Est i aquesta necessitaria recursos que rebia Espanya. Espanya demanaria un augment de la política al sud de la mediterrània amb un augment dels recursos.

Amb el PP es van produir una sèrie de canvis, sobretot a partir de la majoria absoluta de l'any 2000 (fins 2004): atlantisme, Cuba i Amèrica Llatina, Seguretat, model intergovernamental en lloc de federal, parcel·la de poder i negociació, gir cap a Gran Bretanya, es separa de l'eix francoalemanya. Discurs del mercat contra la ideologia socialdemocràta.

TEMA 14 La Política de cooperació al desenvolupament

Respecte a la política exterior, la cooperació pretén ajudar als països que la reben, però no deixa de ser un mecanisme més. Es començà a donar a partir dels anys 70. Els debats que es van donar a altres països occidentals sobre la política de cooperació es van donar a l'Estat Espanyol però de forma més ràpida i més tard. Els factors que van deteriorar la política de cooperació foren els propis interessos espanyols: polítics, burocràtics, comercials....

Això ha servit per rebre crítiques des de diferents àmbits: la societat civil (ONG), que diu que és ineficaç, organismes internacionals (CAD), que diu que té poca planificació, dels propis empresaris que diuen que en ocasions l'instrument per afavorir l'entrada d'empreses espanyoles s'ha emprat per cobrir falta de finançament per pagar les quotes a les organitzacions internacionals, també dels acadèmics que han criticat tot això i han

afegit que no és seriosa.

Espanya és un dels països on la cooperació es realitza de forma més descentralitzada (15%). Fins l'actualitat, els canvis en la política de cooperació pel desenvolupament no s'han produït per canvis en la presidència del govern. Hi ha dos ministeris que se n'ocupen: el Ministre d'Afers Exteriors i el d'Economia. Darrerament, s'hi ha afegit el de defensa.

Una altra característica és una reduïda participació de la resta d'institucions. A l'any 2000, la Comissió del Congrés-Senat dedicada a la cooperació al desenvolupament passà a ser permanent. No se li havia prestat molt d'interès anteriorment. Sempre es deia que la cooperació al desenvolupament era jove. Per últim, destacar que fins al 2004, Espanya era considerada un mal donant.

Antecedents

En el tardofraquisme, hi hagueren accions puntuals però no es podia parlar de política de cooperació al desenvolupament. Especialment foren a Amèrica Llatina, però també al Mediterrani. L'únic que se n'ocupava era el Ministeri de Treball, que era l'únic que duia a terme una mica de política: planificació, pressupost... el que es feia era donar ajuda humanitària.

Hi havia una doble cara: era donant però encara era receptor. Era considerada subdesenvolupada fins al 1979-80. Tot canvià amb l'arribada de la democràcia. El govern de la UCD inicià una petita política de cooperació amb la creació dels crèdits FAD amb poca quantitat de diners.

Fins a l'actualitat, més del 50% del pressupost dedicat a cooperació consisteix en aquests crèdits. No són donacions ja que generen deute: ajuda lligada a allò que se li dóna al país, el país receptor s'ho ha de gastar a Espanya. Es tracta d'un instrument pensat per a que l'economia espanyola penetri en els països en vies de desenvolupament.

Als 80's es va mantenir l'Amèrica Llatina com a prioritat i s'afegeix Guinea Equatorial. Els governs de la UCD es caracteritzaren per una falta de planificació clara de política de cooperació. No s'aprovà cap llei al respecte. Pel que fa als fons, es passà d'un 0,07% al 0,13%, cal destacar que alguns autors discrepen que realment s'hagués donat això realment.

Amb el PSOE al poder, es reduïrien els fons fins al 1989, quan es va redactar un esborrany de projecte de llei, tot i que mai va arribar a ser debatut. No es fons al 1990, que el govern del PSOE pren més consciència per la cooperació. Factors: 500 anys de descobriment d'Amèrica Llatina, ingrés a la UE que obliga destinar recursos al desenvolupament, i la incorporació d'Espanya al CAD que és una espècie de grup de donants que fa avaluacions, estadístiques i estableix les línies que han de seguir les polítiques de cooperació.

Al 1989 es va arribar al 0,14%, al 90 al 0,2%, mentre que la mitjana dels darrers temps s'ha situat a l'entorn del 0,22%, Al 1992 es va arribar a un acord al Consell de Ministres i es començaren a establir directius, com promoure la cultura espanyola, que retornés a Espanya l'ajuda i que no es repercutís negativament en el desenvolupament nacional.

Al 1994 es produïren mobilitzacions a favor del 0,7%. Cal destacar, a més, que part dels fons que l'estat destina van a parar a les ONG. És un tipus de cooperació descentralitzada: ajuntaments, comunitats autònomes i l'Estat.

Al 1998 s'aprovà la llei de cooperació al desenvolupament ja amb el PP al poder. La primera legislatura dels populars fou positiva pel que fa aquest aspecte. Els objectius que marcava la llei foren erradicar la pobresa i ajudar als països menys desenvolupats. La segona legislatura del PP (2000-2004), ara amb majoria absoluta, fou tot el contrari, es va fer una marxa enrere.

La cooperació sempre havia estat a països de renda mitja (Amèrica Llatina i la Mediterrània) per interessos espanyols. El CAD, precisament, qüestiona això.

L'agència espanyola de cooperació al desenvolupament té entre els seus objectius la promoció de la cultura espanyola. S'intenta passar tot per cooperació i la percepció que a través del lliure comerç els països creixeran. També es vincula la immigració amb la cooperació. El consell de cooperació al desenvolupament és ningunejat. Es modificà el reglament per tal que el govern és el que ha de decidir la persona que representarà a les ONG's. Això feu que part de les ONG's i de les universitats s'abstingueren i inclús s'arribessin als tribunals, trencant-se el diàleg.

Cal destacar que a l'Estat Espanyol, la majoria d'ONG es crearen gràcies a fons públics i depenen finançament del govern espanyol en un 80%.

Es van fixar compromisos internacionals però a la pràctica no es duen a terme. Un d'aquests fou el 20/20, que consisteix en que el 20% de la cooperació als països desenvolupats fos a serveis bàsics i els no desenvolupats destinant el 20% al mateix. Aznar deia que donava el 21%, però el CAD el va contradir dient que no passava del 9%.

Espanya es troba en un dels nivells més baixos de donació. L'ajuda del PP també estava lligada en un 78%. L'ajuda multilateral era menor, un 35%. D'aquest 35%, un 80% era destinat a la UE. S'establí per llei que hi havia d'haver un criteri democràtic per donar ajuda, tot i això se li dona la majoria a països no democràtics com Xina, Indonèsia o El Marroc.

Al 2004, amb el canvi de govern (retorn del PSOE –en minoria– al poder) es reformaren els crèdits FAD (en reforma actualment). Es vol arribar al 0,5% a final de legislatura i al 0,7% al final de la següent. És el primer cop que hi ha un pla i es vol tornar al consens. El president del govern, Rodríguez Zapatero, planteja l'aliança de les civilitzacions per tal de lluitar contra la pobresa.

Els punts negres són Guinea Equatorial, que rep diners tot i que no és gens democràtic i el tsunami que va haver a finals del 2004, dels quals es destinaren 50 milions, però 2 en forma de donació i 48 en forma de crèdits FAD.

TEMA 13 Amèrica Llatina (els temes estan alterats d'ordre per la professora)

Hi ha vasos comunicants entre la política exterior europea i l'espanyola. Quan un tema sigui més important per Europa, menys haurà de fer l'Estat Espanyol. Amèrica Llatina no és un tema d'interès prioritari per l'agenda europea, en canvi, per l'espanyola sí que ho és.

Espanya farà una doble política: una que passarà per la UE i l'altre per la política exterior pròpia. Hi ha dues etapes, la primera que cronològicament se situa anterior al 1992, i l'altre després d'aquesta data.

1era etapa

Amèrica Llatina rep en la Constitució Espanyola (article 56) una menció diferent: comunitat històrica. El rei és qui s'ocupa de la representació espanyola, especialment d'Amèrica Llatina.

Durant el franquisme, es feu un Institut de Cultura Hispànica, a més se celebrava el dia de l'Hispanitat (12 d'octubre). Durant la transició, l'UCD crea l'Institut de Cooperació Iberoamericana, substituint ideològicament el terme hispànic per iberoamericà. L'objectiu era construir amb els països d'Amèrica Llatina una comunitat, amb interessos i valors comuns. Hi havia una voluntat tant des de la UCD com del PSOE i com del PP. Hi havia un valor fonamental: la democràcia.

L'Estat Espanyol en aquest període va desenvolupar un funció de mitjancer o facilitador dels conflictes d'Amèrica Central per la solució d'aquests conflictes. El govern espanyol es sumà com a membre més a la voluntat de solució negociada i passà a recolzar el grup de Contadora (1983): un grup de països que s'oferiren per negociar amb les guerrilles. Espanya jugava un paper destacat des d'Europa recolzant aquesta funció negociadora.

Per l'Estat Espanyol aquests conflictes s'havien originat per la falta de democràcia i per la falta de respecte als Drets Humans, a més de la pobresa. El discurs d'Espanya fou promoure tots aquests valors, articulant-se en tres eixos: 1. pacificació, 2. democratització, 3. cooperació al desenvolupament.

La CE posà en marxa al 1984 el procés de San José (Costa Rica), mitjançant el qual pretenia realitzar programes de cooperació al desenvolupament per pacificar la regió, produint-se una convergència entre la visió europea i l'espanyola.

Quan l'Estat Espanyol va entrar a la CEE (1986) va pretendre liderar el procés de San José. En el marc de la UE, Espanya ha volgut jugar el lideratge de les polítiques d'Amèrica Llatina. Ha volgut ser un pont entre Europa i Amèrica Llatina. S'ha intentat que Amèrica Llatina estigués més a l'agenda europea amb un augment dels recursos destinats a aquesta regió.

La presidència espanyola de la CEE (1989) proposà que es creés un fons de garantia del deu llatinoamericà, però els altres 11 països van desestimar-ho, tot i que cal destacar que l'Estat Espanyol a nivell individual ha anat condonant algun deute a algun país de la zona. Una de les accions d'Espanya cap Amèrica Llatina s'ha fet a través de les Nacions Unides amb l'ONUSAL, creat al 1992. En aquesta etapa es creà un model de política exterior espanyola cap Amèrica Llatina en democràcia. Amèrica Llatina fou el destí on més s'envià ajuda al desenvolupament, posant per exemple que l'any 1993 el 65% de l'ajuda espanyola era per Amèrica Llatina.

La transició espanyola es va convertir en un model, tant intel·lectual com polític, per Amèrica Llatina, països de la qual intenten seguir-la com ara Brasil. Aquests països, a més de model, tenien com a recolzament l'Estat Espanyol i altres organitzacions europees. Prova d'això, fou la signatura d'un tractat de cooperació i d'amistat bilateral al 1988 amb Argentina, amb una clàusula de democratització.

Pel que fa als drets humans, Espanya ha estat més pragmàtica i realista que altres països europeus. En el període 1982-92, i com a membre des de 1986 de la CEE, els governs de Felipe González, feu ús d'aquesta situació privilegiada. Espanya intentà potenciar, donar més contingut, més nivell polític, més recursos i facilitar les relacions entre la CEE i els grups regionals (San José, Mercosur, Grup Andino, Grup de Rio).

A més, des de 1999, ha potenciar cimeres bilaterals entre la UE i països del Carib. Espanyol vol que la UE a través d'aquests grups regionals doni més contingut a les relacions, que tinguin més recursos econòmics en termes de desenvolupament.

L'Estat Espanyol estableix relacions amb països de la regió (Cimeres Iberoamericanes) de forma bilateral o a través de la UE. Estableix una política de prestigi amb les cimeres de cap d'Estat i de govern iberoamericanes. La primera a Guadalajara (Mèxic) fou al 1991 mentre que la segona es feu un any més tard a Madrid. Pretenia donar més importància al seu paper a nivell internacional com a país defensor dels interessos d'Amèrica Llatina.

Segona etapa

La política exterior espanyola tingué un canvi fonamental de posicionament. Passa a fer-se econòmicament. Amèrica Llatina vivia una privatització d'empreses públiques (Argentina, Xile i Brasil), fet que provocà l'entrada massiva de capital espanyol (Aigua, llum, telecomunicacions), serveis que toquen de ple a la població. Això ha generat mala imatge d'Espanya a Amèrica Llatina, tornant-se les relacions entre ambdues

regions més aviat econòmiques.

En el marc de la UE, l'Estat Espanyol ha intentat sobretot activar acords amb fons comercials entre la UE i els països del Mercosur. La presidència espanyola europea del 2002 fou el principal moment en que Espanya intentà reforçar aquesta relació comercial.

Durant el govern del Partit Popular, les cimeres iberoamericanes s'havien anat polititzant. S'havien produït enfrontaments entre l'Estat Espanyol i Cuba, ja que s'havia intentat que aquestes cimeres reproduïssin l'agenda espanyola en temes com ara el terrorisme. Precisament, des d'aquestes cimeres s'ha produït una reacció contra l'hegemonia espanyola.

TEMA 12 La Mediterrània

El franquisme feia la política cap al món àrab com una política de substitució respecte la UE. En democràcia, es passarà de relacions amb el món àrab a una política euromediterrània. El fet que l'Estat Espanyol ingressés a la UE, fa que l'agenda espanyola fos europeïtzada, fa que la UE s'interessi pels problemes espanyols i Espanya utilitzarà els instruments europeus per aconseguir els seus objectius i interessos. A diferència d'Amèrica Llatina, la Mediterrània també és d'interès prioritari per Europa. Hi ha una convergència que és percebuda per molts països com a regió prioritària. Els motius són bàsicament la proximitat geogràfica i la immigració.

És una regió on el desequilibri és molt pròxim. Els rics cada cop ho són més i els pobres cada cop són més pobres. Hi ha dues zones diferents en matèria d'interessos: El Magreb i l'Orient Pròxim. El Marroc és un dels països més prioritaris.

Durant el govern de la UCD i recuperat durant la segona legislatura del PP, es seguí una política d'equilibri entre El Marroc i Algèria. Quan un feia una cosa que no agradava, es beneficiava a l'altre. Aquests dos països són dos dels 4 països del món amb fronteres tancades físicament per terra.

El govern del PSOE feu una política global, abandonant la lògica d'equilibri. Les idees fonamentals passaven per que Espanya havia de tenir bones relacions bilaterals amb tots els països, s'havia de fomentar la integració regional al Magreb, tot creant al 1989 la Unió del Magreb Àrab. A més, s'havia de fomentar la cooperació al desenvolupament en aquesta zona i animar a les empreses espanyoles que invertissin al Magreb.

Aquests principis es basaven en què Espanya tenia interessos comuns. A més, el Marroc, Algèria i Tunísia tenien i tenen dependència comercial amb la Unió Europea ja que sense ella s'enfonsarien. Espanya també té molts interessos, d'Algèria exporta Gas Natural, del Marroc fosfats i és on té els bancs de pesca. Precisament, en el moment d'entrar a la CEE, hi havia temes comuns que afectaven a la zona: agricultura, pesca, immigració...

A través de les polítiques bilaterals de la UE–Marroc hi hagut interessos comuns. Hi ha qüestions en que s'ha de passar per la UE per poder negociar amb el Marroc. Per tant, està lligada també a la UE pel que fa als interessos.

Amb Líbia, Espanya necessàriament ha de fer una política exterior que passi per la UE. Amb aquest país àrab, Espanya aplica una sèrie de sancions econòmica perquè considerava que aquest país ajudava al terrorisme.

La relació història prèvia fa que alguna gent d'aquests territoris parlin castellà, la qual cosa permet una major deslocalització de les empreses. D'altra banda, la corona ha jugat un paper important com a representant en aquesta zona, especialment al Marroc on les dues corones mantenen molt bones relacions.

Relacions bilaterals

- El Marroc.

S'ha convertit en una costum que la primera visita a l'exterior d'un president del govern espanyol sigui al Marroc. Al 1991, es signà un tractat d'amistat i de cooperació entre ambdós estats. Espanya manté cimeres anualment amb el país alauita, que també es mantenen amb França, Alemanya, Gran Bretanya, Portugal i Itàlia. Amb el tractat es fa una relació especial, tot i que durant l'època d'Aznar (PP) al govern, algunes d'aquestes relacions no van tenir lloc.

- Orient Mitjà (Pròxim Orient)

Fins al 1986 no es van establir relacions diplomàtiques amb Israel, i es feu perquè es veia com una obligació si es volia entrar a la CEE. Espanya té una activitat més combativa cap als drets dels palestins que a la defensa del poble israelià. Al 1991 a Madrid tingué lloc la Primera Conferència entre Israel, Estats Units, la URSS, la OLP, els països àrabs i la UE, fet que provoca un augment del prestigi de la diplomàcia espanyola. Espanya també participà en la Guerra d'Iraq amb vigilància de les aigües, provocant que no fos vist amb desconfiança per part de Washington i de l'OTAN, tot normalitzant-se la situació d'Espanya. A més, l'Estat Espanyol és el tercer país en ajuda a Palestina, i fou el primer en signar un tractat amb la força palestina. L'ajuda espanyola a Palestina representa el 4% del total.

- Espanya amb la UE

En matèria multilateral i en nivell econòmic és amb el Marroc, en canvi, a nivells polítics es fa més amb el Pròxim Orient. Espanya ha fet de lobby per tal que la UE fes una política nova cap al Mediterrani, que fos global, multilateral i multidimensional. A més, ha fet que a través d'aquesta política, es creés una zona de lliure comerç entre els països mediterranis i la UE.

Això es va dur a terme entre 1992 i 1996. Al 1995, es celebrà al novembre la Conferència Euromediterrània on es va crear un procés euromediterrà amb múltiples objectius com la zona de lliure comerç, un espai de pau i de seguretat i relacions humanes.

Un dels grans èxits de la diplomàcia espanyola és que durant la batalla que va tenir amb Alemanya al 1995 sortís victoriosa la proposta que es destinessin més diners dels fons 1995–2000 a la Mediterrània que a l'Europa de l'Est.

El tema fonamental durant el període 2000–04 fou la tensa relació entre l'Estat Espanyol i el Marroc. Amb l'arribada de Zapatero (PSOE) al poder, ha experimentat un canvi.

Problemes: al 2000 el Marroc es va negar a signar un acord de pesca amb la UE, la qual cosa significà una retirada dels ambaixadors respectius. Precisament, el punt culminant d'aquest conflicte fou l'illot del Perejil al 2002. També va originar un conflicte la reactivació de les relacions amb Algèria. Al 2002 es va signar un tractat d'amistat i de cooperació amb Algèria, que significà una important concessió a Espanya pel que fa als hidrocarburs.

Amb el canvi de govern, canvià tot, es tornaren als esquemes clàssics, amb la visita de Zapatero al Marroc dues setmanes després de prendre possessió del càrrec. A més, forces marroquines es troben a Haití sota comandament espanyol. Al 2004, el Consell de Seguretat de l'ONU havia de revisar el tema del Sàhara Occidental, on Espanya hi formava part. L'Estat espanyol per primer cop és pragmàtic i planteja que el Sàhara no té per què aconseguir la independència.